

Pesty Frigyes névgyűjteménye. Arad és Zaránd megyék 1864–1865

–Közreadja és jegyzetekkel ellátta: Piroska István és Piroska Katalin–

Az országleírások ókori elődök (Strabon) példája nyomán a reneszánsz szellemiségében indultak újra, hazánkban Pietro Ranzano: A magyar történet rövid foglalata, valamint Antonio Bonfini: A magyar történet tizedei című műveikben olvashatjuk az első összegzéseket. A törökkor nyomorúsága után Bél Mátyás készítette az első, az országra kiterjedő leírását: *Notitia Hungariae novae Geographica-Historica* (Új Magyarország földrajzi-történeti ismertetése) címmel, amelyet a 18. század első felében készített. Több szerző foglalkozott azután a témával, amelyről Piroska István írt a művük bevezetőjében, majd Pesty Frigyes az 1860-as évek elején fogott hozzá Helységnévtárának elkészítéséhez, amelynek során készült el az Arad és Zaránd megyékről szóló rész.

Pesty Frigyes (1823–1889) dél-alföldi kötődésű. Temesváron született, egy cikluson át, Aradot az országgyűlésben képviselte, az akadémiai tagságot is elnyerte. Forrásfeltáró történész, aki számos monográfiát is írt, pl. A szörényi bán-ság és Szörény vármegye története, Krassó vármegye története (2–4). Fő gyűjtése, a Helységnévtár kiadása ma is folytatódik, ugyanis a teljes anyag máig nem jelent meg, úgy mint Bél Mátyásé sem. Éppen ezért hajtott végre kiemelkedőt Piroska István és Piroska Katalin, amikor hozzáfogtak, majd kiadták Arad és Zaránd megyék Pesty-féle helynévgyűjtését. E terület múltjának feltárása és művelése a Trianon után kimaradt a magyar történetírás fő sodrából, a fentiekén túl éppen ezért különösen elismerésre méltó munkát végeztek.

Pesty a gyűjtéshez igénybe vette a korabeli közigazgatási szerveket, hét pontos kérdőívet adott ki, amelyhez utasítást készített. A pontok között szerepel az illető településnek a közigazgatásban elfoglalt helye, a község nevei, hajdan volt-e más neve, mikor említették legkorábban, honnan népesedett be, mit tudunk a történetéről, melyek a határnevei. A válaszokat a községek elöljárósága

tárgyalta meg általában, és a jegyző vetette papírra, majd visszaküldték. A válszoknak nagy a színvonalbeli különbsége, ám ennek ellenére nagyon fontos adatokat tartalmaznak. A történelem, földrajz, néprajz, demográfia, nyelvészet és más területek tudósai meríthetnek a kiadott anyagból, amely a török utáni idők-től kezdve tartalmaz információkat. Figyelemre méltó az, hogy mennyi mindent tudtak a kortársak az egyes települések múltjáról.

A kéziratok kiolvasása nem kevés fáradsággal járt, és jelentős ismeretanyagot igényelt a szerzőpárostól. Nagy alázattal közeledtek e témához, és felsorolták azok neveit, akiktől segítséget kaptak. Két aradi munkatársuk nevét Berecz Gáborét és Juhasz Andrei-ét említem meg, annál is inkább, mint az efféle források kiadásában nélkülözhetetlenek a helyiek. A kötet nem valósulhatott volna meg a helyi szerzőpáros és a helyi jó szándékú segítők együttműködése nélkül.

A mű szerkezetéből látszik a két szerző, Piroska István és Piroska Katalin jó szándékú többlet akarása az egyszerű forrásközlésnél, ami egyébként nehézségi fokából következően önállóan is megállná a helyét. A kötet bevezető része Ajánlóból, Előszóából és Bevezetésből áll, amelyet a forrás, a textus közlése követ, benne utalásokkal a kiolvasási nehézségekre és az esetleges szöveg fordítások is itt kapnak helyet, pl. Mikalaka esetében. Mindez mintegy 260 oldalt tesz ki. A harmadik egységben, a forrás kezelését segítő részek kaptak helyet: a helységek és határnevek mutatója, részlet Arad és Zaránd megyék közigazgatási történetéből, a megyék tisztségviselői 1864-ben című fejezetek, majd a helytartó tanács alatt álló törvényhatóságok, azaz a járások felsorolása következik az egyes járásokhoz tartozó községek felsorolásával.

Szabó T. Attila Történeti és közigazgatási helynévtárának a két megyét tartalmazó közlése telitalálat, amely a középkorig visszamenőleg hoz adatokat az egyes településekre vonatkozóan, amiből kiderül, hogy a középkori településhálózat a 18. század második felétől lassan helyreállt. Lám, milyen mérhetetlen

pusztulást okozott a törökkor a településhálózatban, a népességben és mindenben. Jól kiolvasható egyébként a népességcsere, amely a török korban és utána lejátszódott e tájon.

A kötet zárása a Jegyzeteket, a szakirodalmat, a térképeket és az átiratokat tartalmazza. Maga az értékes kötet megérdemelte volna a mutatósabb térképek közzétételét jó összefoglalásképpen. A térkép ugyanis feltár, összefoglal, sokszor többet ér minden szónál.

A török hódoltság alatt és utána bekövetkezett lakosságcserét nagyszé-
rűen mutatják az egyes településekről szóló leírások. Alig-alig fordul elő a török hatalomváltás előtti és alatti adat a szövegekben. Solymos esetében például mit sem tudnak az egykori vár létezéséről. A pankotaiak viszont említik a bencés ko-
lostort. A radnaiak tudnak a Szűz Mária kép és a kegyhely eredetéről. Sorolhat-
nánk tovább az egyes feljegyzéseket, árulkodnak a helyi identitás (azonosság) tu-
datról és annak fontos részéről, a hagyományok ismeretéről, a helyi tradíciók
meglétéről és a népi emlékezetéről.

A határnevek felsorolása ugyancsak értékes része a leírásoknak. Megjelen-
nek bennük a település természeti viszonyai, a művelési ágak, szántó, legelő,
erdő, halászó hely és így tovább. Bizonyára sok név már el is tűnt közülük. Sok
helyütt megemlítik az egyes nevek eredetét is. Nem egy esetben megtalálható a
román szótőben a magyar név, vagy az egykori magyar név román fordításban.
Érdemes lenne ezen szempontból ugyancsak vizsgálni a szöveget. Ha már itt tar-
tunk, jó lenne demográfiai szempontból vizsgálni a szöveget, és térképre vinni a
magyar, román és vegyes lakosságú településeket megfelelő elemzésekkel. Itt
csak néhány szempontot soroltunk fel a forrásszöveg további elemzésének lehe-
tőségeiről.

A textus olvasásához vonzzák a szemet azok a leírások, amelyekben kis ta-
nulmányra bukkanhatunk. Az említett Pankota és Radna mellett Apatelek, Elek,

Fakert, Glogovátz, Kerülös, Mikalaka, Pécska, Simánd és Világos nevét említhetjük. Több esetben kis helytörténeti tanulmány született a jegyzők tollán. Nem egy helyen szakirodalomra is hivatkoznak. A Zaránd megyei helységek közül Csucs-ot említhetjük. A megyéből egyébként sok helyről nem küldték vissza a válaszokat, amint ez a szerzők tanulmányából kiderül.

A kötetet jó szívvel ajánljuk minden, az aradi régió története iránt érdeklődőnek. Reméljük, a kötethez kapcsolódó tanulmányok elkészültét, amelyek tovább mélyítik majd helytörténeti ismereteinket.

Dr. Blazovich László